

HEIDEGGER A INKORPORÁCIA GRÉCKEJ METAFYZIKY DO KREŠŤANSKEJ TEOLÓGIE

PAVOL LABUDA, Katedra filozofie FF KU, Ružomberok

LABUDA, P.: Heidegger and the Incorporation of Greek Metaphysics into Christian Theology
FILOZOFIA 64, 2009, No 8, p. 804

The essay deals with the problem of the historical incorporation of Greek metaphysics into Christian theology. The approach adopted is inspired by Martin Heidegger's ideas. Heidegger identified the platform for the incorporation of Greek metaphysics into Christian theology with the understanding of thinking as uncovering of being as being. According to Heidegger, every reductive understanding of thinking has a common source, which is the objectification of thinking. In Western tradition it leads to the hegemony of logic. Logical basis of metaphysics gave rise to onto-theological structure in both: in the thought of ancient Greeks (according to Heidegger this is already the case with Aristotle) as well as in Christian theology. Through the presentation of Heidegger's analysis, the essay calls for re-thinking the nature of metaphysics and theology, as well as for re-thinking the relations between modern philosophical and theological conceptions.

Keywords: Philosophy – Theology – Metaphysics – Onto-theology – Language – Heidegger

Predmetom tohto krátkeho zamyslenia je Heideggerovým tvrdením inšpirovaná problematika možnosti a spôsobu dejinnej transformácie gréckej metafyziky na metafyziku kresťanskú, respektíve inkorporácie gréckej metafyziky do kresťanskej teológie. Práca vychádza z predpokladu, že ak na základe pojmovej analýzy dejinnosti sproblematizujeme dejinnosť filozofie a teológie, umožní nám to prekročiť historický prístup smerom k systematickému bádaniu vo veci vzťahu filozofie a teológie.

Aby sme dokázali identifikovať platformu, na ktorej sa môže realizovať prienik oboch disciplín a na ktorej sa tento prienik v rámci dejín podľa tu zastávaného názoru aj realizoval, je nevyhnutné pokúsiť sa aj napriek simplifikácii uviesť aspoň jednu charakteristiku oboch disciplín. Priradíme preto operatívne filozofii ako univerzálnej disciplíne permanentne si vymedzujúcej vlastný predmet skúmania na základe autonómneho myslenia charakteristiku *ahistorická* vo význame myslenia, ktoré permanentne stanovuje svoj základ samo v sebe a prostredníctvom seba. Filozofia preda nemá svoj základ a povahu v nejakej historickej udalosti a ani ho nezískava prostredníctvom nejakej historickej udalosti. Filozofia je vo svojej podstate výrazom autonómnosti myslenia vyjadreným prostredníctvom jazyka. Hoci sa predmet filozofie ukazuje v historicky rozmanitých podobách (jednotlivé filozofické koncepcie, smery, prúdy), je napriek tomu apriórny. Predmet filozofie je síce daný v čase, no v žiadnom prípade nie je daný prostredníctvom času. To by zároveň mohlo vysvetľovať, prečo filozofia (i napriek dejinnej podmienenosti a s jej uvedomením) vždy znovu a znovu začína svoje kritické skúmania. Filozofia sa znovu

a znovu pýta, znovu a znovu veci premýšľa. Mieru autonómnosti filozofie teda možno vyjadriť tak, že poukážeme na autonómnosť ľudského myslenia, v ktorom je filozofia zakotvená. Ako to však je s teológiou?

Skúmame špecificky kresťanskú teológiu, pretože práve jej bola Heideggerom prisúdená onto-teologická povaha (bytnosť). Kresťanská teológia je v svojej podstate metodická reflexia Božieho slova, no tiež vyjadrená pomocou ľudskej reči. Jej centrom je Kristus ako Božie Slovo, ktoré teológia odhaľuje na základe výkladu Zjavenia podaného vo sv. Písme. Výklad zjaveného Slova potom umožňuje porozumieť viere v samotné Zjavenie. Na rozdiel od ahistorickosti povahy filozofie je pre teológiu historicita vo význame dejinnosti myslenia záväzná. Z hľadiska svojho pôvodu aj povahy je teda kresťanská teológia dejinnou záležitosťou, pretože dejiny sú konštitutívnym prvkom jej predmetu i povahou jej predmetného prístupu.

V porovnaní s autonómnosťou filozofického myslenia má ale kresťanská teológia poslednú inštanciu svojho myslenia pevne danú. Je ňou práve zjavené Božie slovo. Zaiste by sa dalo namietat', že kresťanskú teológiu možno tiež predstaviť v podobe novej a opätovnej konfrontácie, nového a opätovného premýšľania skúmanej látky. Odlišnosť opätovných počiatkov pri permanentných skúmaníach týchto dvoch disciplín (filozofie a kresťanskej teológie) je však viac ako intuitívne zrejmé. Táto odlišnosť filozofie a kresťanskej teológie sa dá ilustrovať na otázke autonómnosti určovania vlastného predmetu skúmania. Ak by sme filozofiu zjednodušene a pre náš cieľ účelovo označili ako pojmovú reflexiu, tak následne môžeme kresťanskú teológiu označiť ako pojmovú reflexiu obsahu kresťanského Zjavenia. V prípade reflexie kresťanskej teológie ide o nekonkrétne (ahistorickú) reflexiu konkrétnej (historickej) udalosti.¹

Spôsob, akým sa historicky realizoval vzťah (priemik) filozofie a kresťanskej teológie, označuje Werner Beierwaltes výrazom *dialektický*. Kresťanská teológia sa od momentu svojho konštituovania konfrontovala s filozofiou ako predpokladom vlastnej reflexivity. Tento proces, započatý v storočiach gréckej a latinskej patristiky, treba podľa jeho názoru chápať ako transformujúcu recepciu, „... ktorá práve *rôznosť* horizontů prejmájícího a prejmávaného vytváří nový myšlenkový útvar, jehož by nikdy nebylo možno dosáhnout ve vlastních horizontech jednoho či druhého. Nejen o filosofické myšlenky, ale také o slově Zjevení přitom platí, že je někdy modifikováno v samotné své podstatě. Toto lze z historického odstupu konstatovat pouze jako fakt“ ([4], 14). Ak si ale uvedomíme, že hlavný význam kresťanskej teológie nespočíva iba v pojmovej reflexii obsahu Zjavenia, ale v konečnom dôsledku najmä v dejinách spásy, stáva sa zrejým i nemožnosť totálneho splynutia horizontov filozofie a kresťanskej teológie.

Miera priemiku filozofie a kresťanskej teológie v jednotlivých etapách spoločných dejín sa dá najlepšie ilustrovať na miere využitia kategoriálneho systému filozofického myslenia v rámci jednotlivých teologických koncepcií. Treba pritom zdôrazniť, že vo vzťah-

---

¹ V súvislosti s danou tézou uvádzam Wittgensteinov postreh: „Křesťanství se nezakládá na nějaké historické pravdě, nýbrž jsme o něm nějak (historicky) zpravováni, a přitom se praví: Teď věř! Ale nevěř té zprávě vírou, jaká přísluší historické zprávě, – nýbrž: Věř jí, ať se děje cokoli, a to budeš moci jedine díky životu. *Zde máš jistou zprávu, – nechovej se k ní však jako k jiným historickým zprávám!* Učiň, ať v tvém životě zaujme *zcela jiné* místo. – Na tom není nic *paradoxního*“ ([7], 53)!

hu filozofie a teológie sa ako extrémne javia všetky nasledujúce konštatovania: 1. Filozofia a kresťanská teológia sú nezlučiteľnými protikladmi. 2. Inkorporácia antickej filozofie do kresťanskej teológie plne eliminovala filozofický element. 3. V recepcii filozofických tvrdení kresťanskou teológiou je neadekvátne vyjadrený kresťanský element. 4. Recepcia antickej filozofie kresťanskou teológiou má charakter výlučne formálneho procesu.

Proti týmto dezinterpretáciám možno povedať, že práve jazyk (v zmysle pojmového aparátu) filozofickej i teologickej reflexie je platformou multidimenzionálneho dialektického vzťahu filozofie a teológie. Dôraz na oblasť jazyka ako nástroja na uchopovanie/tvorbu sveta a nepriame predstavenie jazyka ako platformy prieniku filozofie s teológiou nám podáva vo forme krátkeho zamyslenia i Wittgenstein, ktorý tvrdí, že nemožnosť vymanenia sa z jazyka uspokojuje/konštituuje aj túžbu po transcendentnom.² Na mieste zjednodušenia vyššie uvedeného tak vyvstáva otázka: Ponúkajú všetky filozofické prístupy možnosť prieniku s kresťanskou teológiou? Odpoveďou znie: Ponúkajú ju prinajmenej tie, ktoré uvažujú o bytí ako celku vzhľadom na jeho transcendentálny (božský) základ.

V tomto kontexte, v kontexte hovorenia o platforme, na ktorej sa realizuje prienik filozofie a kresťanskej teológie, pripomeňme ešte jedno upozornenie Heideggera. Ten totiž tvrdí: „Theologický charakter ontologie tudíž nespočívá v tom, že řeckou metafyziku později převzala a přetvořila církevní theologie křesťanství. Záleží spíše ve způsobu, jakým se odedávna odkrývalo jsoucí jako jsoucí. Tato neskrytost jsoucího teprve umožnila, aby se řecké filosofie zmocnila křesťanská theologie...“ Ďalej však na margo kresťanskej teológie dodáva: „... zda ke svému prospěchu či ke své škodě, to nechť rozhodnou ze zkušenosti křesťanství theologové tím, že promyslí, co je psáno v prvním listě apoštola Pavla ke Korintským: *οὐχὶ ἐμώρπανεὶν ὁ θεὸς τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου*; což neučinil Bůh moudrost světa bláznovstvím? (1 Kor 1, 20). *Σοφία τοῦ κόσμου* je však to, co podle 1, 22 *Ἕλληνας ζητοῦσιν*, Řekové hledají. Aristotelés dokonce tuto *πρώτη φιλοσοφία* (filosofii ve vlastním smyslu) označuje výslovně jako *ζητούμενη* – hledanou. Zdalipak se kresťanská theologie ještě jednou odhodlá se slovy apoštolovými, a podle nich, vzít filosofii vážně jako bláznovství“ ([3], 29)?

Heideggerovo tvrdenie, označujúce prístup neskrytosti³ za moment umožňujúci inkorporáciu gréckej metafyziky do kresťanskej teológie, malo vo filozofii aj v rámci kresťanskej teológie nemalý ohlas. Uvedené tvrdenie má totiž v sebe kritický moment dotýkajúci sa oboch predmetných oblastí ľudskej reflexie (filozofie aj teológie), a pôsobí tak nepriamo v prospech ich aspektu žitia (roviny prežívania existencie ako otvorenosti, ča-

² Wittgenstein v roku 1931 napísal: „Stále znovu slycháme postřeh, že filosofie vlastně nedělá žádné pokroky, že se zabýváme stále těmi problémy, kterými se zabývali už staří Řekové. Ti, kdo to říkají, ovšem neznají důvod, proč to tak musí být. Je tomu tak proto, že náš jazyk zůstal stejný a svádí nás stále k stejným otázkám. Dokud bude existovat sloveso „být“, u kterého se nám zdá, že funguje stejně jako „jíst“ a „pít“, dokud budou existovat adjektiva „identický“, „pravdivý“, „špatný“, „možný“, dokud bude řeč o plynutí času a rozprostranění prostoru atd., budou lidé narážet a strnule hledět na tytéž záhadné obtíže, které asi žádné vysvětlení nemůže odstranit. A koneckonců to také uspokojuje touhu po transcendentnu, neboť tím, že lidé věří, že vidí ‚hranice lidského rozumu‘, přirozeně věří, že mohou vidět daleko za něj“ ([7], 29).

³ Prístup neskrytosti, ktorý je umožnený povahou *Λόγος*, predstavuje jestvujúce vždy výhradne len ako jestvujúce. K tomu pozri tiež ([1], 10 – 13).

sovosti a dejinnosti). Kritický moment sa dotýka toho, že prístup neskrytosti síce umožňuje prvenstvo metafyziky v rámci filozofie (i teológie?), neumožňuje však metafyzike preniknúť k tomu, čo je prvé v rámci myslenia.⁴

To súvisí aj s Heideggerovou explikáciou logiky v zmysle gréckeho *λόγος*, ktorej význam približuje nasledovne: „Z tohoto holého protikladu *λέγειν* vŕči *κρύπτειν*, zakrývaní, lze jednoduše a pronikavě nahlédnout: *λέγειν*, v protikladu k zakrývaní, je odryváním, odhalováním. Pozitivně to vyjadřuje Platón, když na konci svého dialogu *Sofistés* pojímá vnitřní funkci *logu* jako *δηλοῦν*, jako odhalování. *Λόγος* jako řeč je sbírající odhalování, které se odehrává, když něco říkáme, je to odkrývající výpověď o něčem jako něčem“ ([1], 11). Na základě uvedeného je zřejmé, že Heidegger považuje logiku⁵ len za jeden z možných výkladov bytnosti myslenia, a to konkrétne taký, ktorý je založený na predmetnosti jestvujúceho. Pôvod tohto výkladu kladie na základe etymológie a sémantickej analýzy do gréckeho myslenia, ktoré v rámci dejinného vývoja prijala za svoje práve kresťanská teológia. Problém kresťanskej teológie podľa Heideggera potom spočíva v používaní kategórií tradičnej metafyziky vymedzenej logikou ako výpoveďou o tom, čo je.

Uvedená Heideggerova konfrontačná analýza logickej povahy gréckeho filozofického myslenia a obsahu textu 1. listu apoštola Pavla Korint'anom nemusí (a ani by nemala) vyznieť pre kresťanskú teológiu len ako kritika, ale taktiež ako výzva. Dôkaz o prijatí tejto kritickej výzvy možno nájsť pri analýze východísk jednotlivých smerov a prúdov kresťanskej teológie 20. storočia. V rámci teológie 20. storočia ide najmä o fenomenologický a analytický prístup, ktorý sa dá charakterizovať cez metateoretickú reflexiu základných kategórií používaných v teologických výrokochoch. To, že sa analýza povahy a prieskum vhodnosti použitia základných kategórií po Heideggerovom vystúpení začali pociťovať ako nevyhnutnosť v úsilí pochopiť dogmatické formulácie, sa dá dnes dokázať na Rahnerovej, Lonerganovej, Schoonenbergovej či Curranovej teologickej koncepcii. V monografii vydanej kolektívom odborníkov v roku 1991 ako učebný text pre teologické štúdium v USA sa uvádza: „Rahnerovu teológiu môžeme z veľkej časti pochopiť len tehdy, uvědomíme-li si, že mimo tradičních scholastických kategorií přejímá i Heideggerovy ‚existenciály‘. Podobně Lonergan přechází ‚od fakultní psychologie k analýze intencionality‘ s tím výsledkem, že základní pojmy a vztahy systematické teologie nebudou metafyzické, jako tomu bylo u teologie středověké, ale psychologické“ ([6], 57).

Heidegger sa stal pre teológiu inšpirujúcim najmä na základe kritiky používania ontologických kategórií tradičnej gréckej metafyziky a snahou nahradiť ich „kategóriami“ čerpanými z analýzy ľudskej existencie v kontexte jej časovosti (napríklad bytie k smrti). Rozdiel medzi prvými a druhými sa dá v Heideggerovom slovníku vyjadriť i tak, že kým

---

⁴ Heidegger píše: „Metafyzika zůstává ve filosofii tím prvním. Nedosahuje však k tomu, co je první v myšlení“ ([3], 11).

⁵ V rámci svojich textov píše Heidegger slovo logika vždy v úvodzovkách. Zámer a vysvetlenie daného kroku je možné nájsť na tomto mieste: „... ‚logika‘. Proč dáváme tento název stále do úvozovek? Abychom naznačili, že ‚logika‘ je pouze *jedním* z výkladů bytnosti myšlení, a to takovým, který již podle jména spočívá na zkušenosti bytí dosažené v řeckém myšlení. Podezření vůči ‚logice‘, za jejíž důslednou deprivaci může platit logistika, pochází z vědění o myšlení, které má svůj zdroj ve zkušenosti pravdy bytí, a ne v uvažování o předmětnosti jsoucího“ ([2], 77).

v prvom prípade ide o kategórie, v druhom ide o existenciály. Kategórie sú takými spôsobmi vyjadrenia, ktoré zdôrazňujú to, čím vlastne jestvujúce (súcno) je. Heidegger vysvetľuje pôvodný (v zmysle – aristotelovský) význam kategórie takto: „*Κατηγορία* je tedy něco, co je tak a tak řečeno a co lze tak a tak říci. Pokud kategorie náleží svým původem k *logu*, pak to znamená: v každém libovolném vypovídání o něčem jako něčem spočívá tento význačný způsob mluvení, v němž je jsoucnost obžalována, a to právem, z toho, čím ono samo je“ ([1], 11). Naproti tomu existenciály sú spôsobmi vypovedania viažucimi sa výhradne na človeka ako pobyt či bytie k smrti. Heidegger vymedzuje: „Jsoucnost, které jest na způsob existence, je člověk. Člověk jediný existuje. Skála jest, ale neexistuje. Strom jest, ale neexistuje. Kůň jest, ale neexistuje. Bůh jest, ale neexistuje. Věta: ‚Člověk jediný existuje‘ však nikterak neznámá, že jenom člověk by byl skutečným jsoucno, a všechno ostatní jsoucnost že by bylo neskutečné a jenom nějakým zdáním nebo představou člověka. Věta: ‚Člověk jediný existuje‘ znamená: člověk je ono jsoucnost, jehož bytí se z hlediska bytí vyznačuje ve svém bytí otevřeným setrváním v neskrytosti bytí“ ([3], 21 – 22). Preto možno konštatovať, že históriou inkorporácie (gréckej filozofie do kresťanskej teológie) podmienená reflexivita filozofického diskurzu nachádza aj v súčasnej kresťanskej teológii (ale i v iných teologických sústavách) svoju nezastupiteľnú úlohu. Dôkazom toho v zmysle *pars pro toto* môže byť napríklad fakt, že neustáva ani dôležitosť, ani frekvencia otázok typu *Má byť účinnosť sviatosti vyjadrovaná kategóriami aristotelovskej kauzality, alebo kategóriami čerpajúcimi z fenomenológie stretnutia?*

Teológia tak spolu s filozofiou (aj pod vplyvom uvedených myšlienok Martina Heideggera) podnikla v priebehu 20. storočia odvážny pokus prekonať metafyzický prístup v zmysle prekonania onto-teologickej paradigmy. Pokus postmetafyzickej teológie však nechcel prekonaním metafyziky samotnú metafyziku ako základnú charakteristiku ľudskej prirodzenosti odstrániť. Išlo tu skôr o prekonanie v zmysle reflexie východísk, kompetencií a hraníc „logiky“ v rámci ľudského myslenia a života. V zjednodušenom podaní sa dá tento prístup charakterizovať ako prístup existencialisticko-fenomenologický. Možno ho priblížiť i formuláciou, že kým v metafyzickej ére sa určovala povaha reality (a v jej rámci i ľudskej existencie) na základe metafyziky (onto-teológie), v postmetafyzickej ére sa metafyzika predstavuje ako jedna zo základných črt povahy ľudskej existencie. Vo filozofických východiskách Heideggera či Husserla (ako jedných z inšpirátorov postmetafyzickej teológie⁶) hralo totiž kardinálnu úlohu presvedčenie, že k realite sa možno kompetentne dopracovať na základe analýzy intencionálnych aktov ľudského vedomia. Ide teda o presvedčenie, že ak filozofickú reflexiu začneme ponorením do subjektivity, dokážeme túto subjektivitu opustiť, prekonať. A práve v zmysle tohto presvedčenia sa stal Heidegger a jeho téza o onto-teologickej povahe metafyziky síce jedným z mnohých, no

⁶ Za ďalší inšpiratívny filozofický zdroj postmetafyzickej teológie 20. storočia možno považovať prístup analytickej filozofie. Základom tohto prístupu je podľa Peregrina presvedčenie, že realitu možno analyzovať „prostredníctvom analýzy aktů řečových a jejich významových korelátů. Smysl a jemu inherentní význam je tedy pro Frege do jisté míry (ovšem opravdu jen do jisté míry – paralela není dokonalá) tím, čím je pro Husserla intencionální akt a jemu inherentní intence. Analytici filosofové totiž na rozdíl od fenomenologů nevěří, že začneme-li filosofovat ponoření do subjektivity, dokážeme někdy tuto subjektivitu opustiť; jsou naopak přesvědčeni, že začít musíme až v místě, kde subjektivita končí. A za takové místo považují jazyk“ ([5], 6 – 7).

klúčovým inšpiratívnym zdrojom konfrontačného vývoja vzťahu moderných filozofických a teologických prístupov jednotlivých koncepcií.

LITERATÚRA

- [1] HEIDEGGER, M.: *Aristotelova Metafyzika IX*, 1 – 3. Praha: Oikoymenh 2001.
- [2] HEIDEGGER, M.: Doslov k prednáške „Co je metafyzika?“. In: *Co je metafyzika?* Praha: Oikoymenh 1993, s. 69 – 83.
- [3] HEIDEGGER, M.: Úvod k prednáške „Co je metafyzika?“. In: *Co je metafyzika?* Praha: Oikoymenh 1993, s. 7 – 35.
- [4] IVÁNKA, E. von: *Plato christianus*. Praha: Oikoymenh 2003.
- [5] PEREGRIN, J.: *Úvod do analytické filosofie*. Praha: Herrmann a synové 1992.
- [6] *Systematická teologie I*. Brno: CDK 1998.
- [7] WITTGENSTEIN, L.: *Rozličné poznámky*. Praha: Mladá fronta 1993.

This work has been funded by the grant *On What There Is: Varieties of Realism and Their Influence on Science-Religion Dialog*, sponsored by the Metanexus Institute on Religion and Science, with the generous support of the John Templeton Foundation.

Tento príspevok vznikol v rámci výskumného grantu *On What There Is: Varieties of Realism and Their Influence on Science-Religion Dialogue*, ktorý je sponzorovaný Metanexus Institute on Religion and Science, s veľkorysou podporou John Templeton Foundation.

Mgr. Pavol Labuda, PhD.
Katedra filozofie
Filozofická fakulta KU v Ružomberku
Hrabovská cesta 1
034 01 Ružomberok
SR
e-mail: labuda@ff.ku.sk